مشروح مذاکرات شورای فقهی

بانک مرکزی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

یکصد و سی و هفتمین جلسه مورخ ۱۴۰۴/۰۹/۱۲

اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

پاییز ۱۴۰۴

تهران، بلوار میرداماد، شماره ۱۹۸

تلفن: ۲۹۹۵۱ (۹۸۲۱+)

پایگاه اطلاع‌رسانی: www.cbi.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

شناسه گزارش: ۱۴۰۴۰۹/۹۶/۱۳۷/۱

عنوان گزارش: مشروح مذاکرات شورای فقهی بانک مرکزی*

یکصد و سی و ششمین جلسه مورخ ۱۴۰۴/۰۹/۱۲

واژگان کلیدی: شورای فقهی، بانکداری اسلامی، بانک‌های قرض‌الحسنه ، بازار بین بانکی، عملیات شبانه.

تاریخ انتشار گزارش: پاییز ۱۴۰۴

* بر اساس بند «ر» ماده (۱۸) قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی موظف است مشروح مذاکرات و مصوبات شورای فقهی را بر پایگاه اطلاع‌رسانی خود قرار دهد و برای عموم منتشر نماید. بر این اساس، اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی اقدام به تهیه و تدوین این گزارش نموده است. لازم به ذکر است مصوبات شورای فقهی پس از ابلاغ توسط بانک مرکزی اجرایی می‌گردد.

استفاده از مطالب این سند با ذکر منبع بلامانع است.

فهرست مطالب

اسامی حاضرین جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط) ۲

مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع: بررسی «نحوه فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه در بازار بین بانکی» ۳

اسامی حاضرین جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط) [۱]

۱. آیت الله غلامرضا مصباحی‌مقدم (ریاست شورای فقهی)
۲. آیت الله محمدسعید واعظی (عضو شورای فقهی)
۳. آیت الله علیرضا اسلامیان (عضو شورای فقهی)
۴. آیت الله حسینعلی سعدی (عضو شورای فقهی)
۵. حجت‌الاسلام‌والمسلمین مجید رضایی دوانی (نایب رئیس شورای فقهی)
۶. آقای دکتر اصغر ابوالحسنی (قائم مقام بانک مرکزی و عضو شورای فقهی)
۷. آقای دکتر محمود ابراهیمی (عضو شورای فقهی)
۸. آقای دکتر علی خورسندیان (عضو شورای فقهی)
۹. آقای دکتر عباس عرب‌مازار (عضو شورای فقهی)
۱۰. آقای دکتر حسینی‌پور (دستیار ویژه قائم‌مقام رئیس‌کل)
۱۱. آقای دکتر حسین صدقی (مدیرکل تنظیم مقررات بانک مرکزی)
۱۲. آقای دکتر حسین میثمی (مدیر اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیر شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۳. آقای دکتر حسینی‌پور (دستیار ویژه قائم‌مقام رئیس‌کل)
۱۴. خانم معصومه رسولی (مدیر اداره عملیات بازار باز بانک مرکزی)
۱۵. آقای حسن آذرمهر (رئیس گروه اداره مطالعات و مقررات بانک مرکزی)
۱۶. خانم سیده سبا سلیانی (معاون اداره عملیات بازار باز بانک مرکزی)
۱۷. آقای دکتر علی نظری (رئیس گروه اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۸. آقای محمدحسین شمشیری (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۹. آقای کوروش بروجی (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۰. خانم مریم بیدخوری (کارشناس اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۱. خانم اعظم حسینخانی (کارشناس اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۲. آقای محمد اشکیل (کارشناس اداره مطالعات و مقررات بانک مرکزی)

[۱] از اعضای محترم شورای فقهی بانک مرکزی آقایان حجت‌الاسلام‌والمسلمین باقری بنابی، دکتر محمدپور و دکتر افشار در این جلسه حضور نداشتند.

مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع: بررسی «نحوه فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه در بازار بین بانکی»

تلاوت آیاتی چند از قرآن مجید

میثمی: موضوع، مربوط به نحوه فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه در بازار بین بانکی است. در این ارتباط، لازم به ذکر است که قبلا این موضوع به تصویب شورای فقهی بانک مرکزی رسیده است. حال پرسش اصلی آن است که آیا این بانک‌ها می‌توانند همانند سایر بانک‌ها، بخشی از این سپرده‌های قرض‌الحسنه را در بازار بین بانکی به کار گیرند یا خیر؟

ابوالحسنی: بانک‌های قرض‌الحسنه اساساً با هدف اعطای قرض‌الحسنه به مردم و مشتریان خود تأسیس شده‌اند و فلسفه وجودی آنها نیز بر همین مبنا استوار است. از آنجا که این بانک‌ها با ورود به بازار بین بانکی، وجوهی را دریافت می‌کنند که به تملک خودشان درمی‌آید، این اموال از نظر حقوقی در مالکیت آنها قرار می‌گیرد و به یک معنا می‌توانند با این منابع هر نوع تصرفی انجام دهند. با این حال، در صورتی که این منابع در فعالیت‌هایی مانند خرید زمین یا سایر امور غیرمرتبط به کار گرفته شود، این امر با اهداف و مأموریت‌های خاص بانک‌های قرض‌الحسنه ناسازگار بوده و در تعارض با غایت تأسیس این بانک‌ها قرار می‌گیرد.

از سوی دیگر، این بانک‌ها در عمل با چالش‌هایی مانند ناترازی، کمبود منابع و افزایش هزینه‌ها مواجه می‌شوند و به همین دلیل، بعضاً به بانک مرکزی مراجعه کرده و این درخواست را مطرح کرده‌اند که آیا می‌توانند از بخشی از اموالی که عملاً در تملک خودشان است (هر چند تلاش می‌کنند آن را در قالب قرض‌الحسنه به کار گیرند) در فعالیت‌های دیگر استفاده کنند یا خیر؟ در این میان، بانک مرکزی علاوه بر توجه به ملاحظات فقهی، ناگزیر است مصالح پولی و ثبات نظام پولی کشور و نیز برداشت افکار عمومی را نیز مدنظر قرار دهد تا این تصور شکل نگیرد که این بانک‌ها منابع را صرف منافع خود می‌کنند. بر همین اساس، مجموعه بحث‌ها در اینجا به صورت توصیه‌هایی مطرح می‌شود که لزوماً ماهیت صرفاً فقهی ندارند، اما به متناسب‌سازی عملکرد این بانک‌ها با اهداف تأسیس آنها کمک کرده و می‌تواند تا حدی مسائل ناترازی را نیز مدیریت کند.

میثمی: مبنای تحلیل فقهی آن است که در عقد قرض، مفهومی که داریم «تملیک» است (القرض هو التملیک) و لذا این منابعی که در بانک‌های قرض‌الحسنه قرار دارد، از منظر فقهی به طور روشن در حکم اموال مُملَّک به بانک است؛ هرچند بانک متعهد است این اموال را در چهارچوب مأموریت قرض‌الحسنه به کار گیرد.

رضایی: اگر سپرده‌گذار وجوهی را به بانک تملیک کرده باشد و شرطی هم شده، واجب است که بانک به شرط عمل کند؛ در غیر این صورت، تخلف کرده و حتی به لحاظ تکلیفی مرتکب فعل حرام شده است. با این حال، در هر صورت، تصرف در اموال قرض گرفته شده توسط بانک وضعا صحیح است.

سعدی: در حال حاضر، در قراردادهای سپرده‌پذیری و سپرده‌گذاری بانک‌های قرض‌الحسنه، چنین شرطی (محدودیت مصرف برای بانک) اصلاً وجود ندارد و منتفی است. بنابراین، علی‌القاعده، این شرط، از نوع «اجنبی عن الموضوع» تلقی می‌شود؛ هر چند بحث دیگری نیز در این خصوص مطرح است. اگر کسی در عقد قرض، شرطی برای مورد مصرف قرار دهد، آنگاه باید میان «شرط داعی»، «شرط فعل» و «شرط نتیجه» تفکیک نمود. اما در حال حاضر، این فرض، خارج از صورت مسئله دستور کار است؛ یعنی محل ابتلای ما محسوب نمی‌شود و نیازی به بررسی آن نیست.

میثمی: در دستورالعمل، ماده (۵) به روش‌های مورد تأیید معاملات بین بانکی اشاره دارد که قبلا نیز در شورای فقهی مورد بحث قرار گرفته و مصوبه شده است. نظر دبیرخانه این است که در اساسنامه بانک‌های قرض‌الحسنه، ماده (۹) استثنایی صریح پیش‌بینی کرده و مقرر داشته «انجام عملیات بانکی در چهارچوب ضوابط ابلاغی بانک مرکزی». عملیات بین بانکی نیز در چهارچوب ضوابط ابلاغی بانک مرکزی جای می‌گیرد؛ این عملیات، تسهیلات به معنای مندرج در ماده نیست وگرنه نیازی به ذکر جداگانه آن به عنوان استثنا نبود. شورای فقهی نیز بر همین مبنا مصوبه خود را صادر کرده است.

همچنین باید گفت که اساساً در عملیات بین بانکی، سود وجود دارد؛ زیرا دستورالعمل بانک مرکزی (مصوب سال ۱۳۸۶) مبتنی عملیات غیرانتفاعی نیست و این پیش‌فرض بوده که عملیات بین بانکی ذاتاً سودآور است؛ لذا نیازی به تصریح جداگانه بر سود نیست. به عبارت دیگر مفهوم عملیات بانکی بین بانکی بر اساس مقررات بانک مرکزی، شامل سود می‌گردد.

رضایی: در بند مرتبط از اساسنامه گفته شده ارائه تسهیلات غیر قرض‌الحسنه توسط بانک‌های قرض‌الحسنه جایز نیست، اما اینجا «عملیات بین بانکی» تحت شرایطی که بانک مرکزی مقرر می‌دارد، مجاز دانسته شده است. آیا عملیات بین بانکی «تسهیلات» نامیده می‌شود یا خیر؟ اگر تسهیلات تلقی شود، تعارض در همان اساسنامه ایجاد می‌گردد؛ اما اگر تسهیلات نباشد، مسئله به نحوی دیگر حل‌وفصل خواهد شد.

ابوالحسنی: قرض‌الحسنه‌ها در کشور ما دو دسته (شاید هم بگوییم سه دسته) هستند. یک قسم آنها صندوق‌هایی هستند که تحت عنوان صندوق‌های قرض‌الحسنه تأسیس شده‌اند؛ برخی قبل از انقلاب و برخی پس از آن به وجود آمده‌اند. بعضی از آنها از بین رفته‌اند، برخی خانوادگی و کوچک‌اند و برخی متوسط یا بزرگ. این صندوق‌ها از صندوق‌های کوچک تا صندوق‌های بزرگ مانند صندوق امداد ولایت و صندوق برکت که چند هزار میلیارد تومان دارایی دارند، امتداد می‌یابند. لذا وقتی از قرض‌الحسنه سخن می‌گوییم، این جنبه را در نظر بگیرید؛ هر یک از انواع نهادهای قرض‌الحسنه مقررات خاص خود را دارند که در ادامه عرض می‌کنم.

دسته دوم، بانک‌ها هستند؛ فعلاً دو بانک قرض‌الحسنه داریم: بانک قرض‌الحسنه مهر ایران و بانک قرض‌الحسنه رسالت. بانک رسالت سابقاً از جمله همین صندوق‌ها بوده و مؤثر عمل کرده است. وقتی می‌گوییم «بانک»، درست است که کار اصلی آنها قرض‌الحسنه است، اما مقررات بانکی نیز بر آنها اعمال می‌شود؛ یعنی اینجا اگر بانک را به سه گونه خدمات تقسیم کنیم: یکی تجهیز منابع، یکی تخصیص منابع، و دیگری ارائه خدمات، وقتی از «بانک» سخن می‌گوییم، باید مطابق مقررات مقام ناظر یا مقام پولی (بانک مرکزی) به آن اجازه داد که این امور را انجام دهد.

دسته سوم، قرض‌الحسنه‌های فردی است که یکی به دیگری قرض می‌دهد بدون انسجام حقوقی؛ نهاد ناظر به اینها ورود نمی‌کند. بنابراین، ورود بانک مرکزی به دو دسته بانک‌ها و صندوق‌های قرض‌الحسنه است. منابع بانک‌ها و صندوق‌ها نیز دو قسم است: قسم اول، آورده مؤسسین صندوق یا بانک که ما آن را «آورده» می‌نامیم و سرمایه اولیه‌ای است که مؤسسان، هیئت امنا یا کسانی که تمایل به تأسیس دارند، تأمین می‌کنند. بخش دیگر، منابعی است که از مردم جذب می‌شود؛ این جذب چه در بانک‌ها بر اساس مقررات و چه در صندوق‌ها، حد و مرزی دارد. مثلاً صندوق قرض‌الحسنه متوسط، تا سقف معینی می‌تواند منابع را جذب کند و اگر بیش از آن شود، باید سرمایه را افزایش دهد تا به طبقه بعدی ارتقا یابد. پس، منابع جمع آوری شده از مردم که با تسامح «جمع کردن» می‌گوییم؛ نیز حد و حدود دارد.

اکنون به نکته اصلی می‌رسیم: آیا این منابع به بانک تملیک می‌شود یا خیر؟ بانک‌ها و صندوق‌ها برای بقای خود نیاز به مدیریت دارند؛ نمی‌توان فرض کرد خیرین اولیه تا قیامت هزینه‌ها را تقبل کنند و بگویند «از این منابع قرض بگیرید و قرض دهید». بالاخره باید این نهادها بر پای خود بایستند، به ویژه اگر بانک باشند ثبات و قوام این نهادها به توانایی مالی آنها بستگی دارد؛ لذا در صندوق‌ها و بانک‌ها اجازه داده شده بخشی از منابع خود را که فرض بر تملیک آنهاست (یعنی در قالب عقد قرض، تملیک صورت گرفته) به کار گیرند.

در مقررات اخیر، تصریح شده که این موسسات از منابع سهامداران (یعنی سرمایه اولیه) می‌توانند در بازار بین بانکی استفاده کنند؛ اما عملیات آنها تسهیلات‌دهی نیست، بلکه سپرده‌گذاری است. به این معنا که به بانک دیگر وکالت می‌دهند تا از این منابع بهره ببرد؛ لذا یک بانک سپرده‌گذاری می‌کند و بانک دیگر سپرده‌پذیری. در حالت بهینه، تمایل داشتیم بانک‌های قرض‌الحسنه متعددی ایجاد شوند و میان خودشان عملیات بین بانکی قرض‌الحسنه داشته باشند. اما فعلا صرفا دو بانک داریم. لذا پیشنهاد عملیاتی این بود که با بانک مرکزی تعامل بین بانکی داشته باشند.

صدقی: مبنای عملیات، سپرده‌گذاری و سپرده‌پذیری در بازار بین بانکی است. لازم به ذکر است که اساسنامه بانک قرض‌الحسنه در حال تغییر بوده و در اساسنامه جدید، بر فعالیت در بازار بین بانکی در قالب قرض‌الحسنه تأکید شده است.

ابوالحسنی: اکنون نیز اگر بانک‌ها منابع مازاد داشته باشند، در پایان روز به اندازه کف کوریدور نرخ سیاستی، به آنها سود می‌دهیم. جایی که کسری ایجاد شود، بانک مرکزی جبران می‌کند؛ حالا اسمش را اضافه‌برداشت یا هر چیز دیگر بگذارید. منابع مازاد می‌تواند نزد بانک مرکزی سپرده‌گذاری شود.

صدقی: این موضوع دو نکته دارد. نکته اول، تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه که مصوب شده و اساسنامه فعلی باید در چهارچوب دستورالعمل تغییر یابد؛ زیرا مصوبه هیئت عالی بر نوع مراودات این بانک‌ها تأکید دارد. نکته دوم، این استدلال است که منابع قرض‌الحسنه تجهیز شده، در بازار بین بانکی سپرده‌گذاری می‌شود و ۲۴ درصد سود می‌گیرد. ما در دستورالعمل تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه مشکل را حل کردیم، اما احتمالاً در اینجا سوال فقهی نیز وجود دارد.

میثمی: سوال این است که آیا بانک‌های قرض‌الحسنه به لحاظ شرعی می‌توانند بخشی از سپرده‌های قرض‌الحسنه را در بازار بین بانکی و بر اساس عقود غیر قرض‌الحسنه، تسهیلات دهند؟

سعدی: صورت مسئله را ببینید. وقتی تجهیز منابع در این دو بانک بر اساس قرض‌الحسنه صورت می‌گیرد، ما یک «داعی»، یک «شرط ضمن عقد» و یک «شرط مبنی علیه العقد» داریم. تخلف از داعی (هدف غایی معامله) اشکالی ندارد؛ نه تکلیفاً و نه وضعاً. البته تجهیز منابع در بانک‌های قرض‌الحسنه بر اساس شرط غیرمذکور مبنی علیه العقد است که ما بانک قرض‌الحسنه‌ایم و لذا تخصیص اعتبار بر اساس قرض‌الحسنه خواهد بود وگرنه اگر بخواهیم به مردم اعلام کنیم: «سپرده قرض‌الحسنه بیاورید، اما ما می‌رویم در بازار بین بانکی و سود کسب می‌کنیم و منافع می‌بریم»، انگیزه مردم برای سپرده‌گذاری قرض‌الحسنه علی‌القاعده کاهش می‌یابد و به سمت عقود مبادله‌ای و مشارکتی می‌روند. ملاحظه دوم، هزینه عملیات اقراض بانکی است که قبلا در جلسات شورای فقهی مفصل بحث شد.

آذرمهر: لازم است دقت شود، در وضعیت فعلی دستورالعمل تأسیس و فعالیت بانک‌های قرض‌الحسنه، مقرر شده مراودات بین بانکی صرفاً میان بانک‌های قرض‌الحسنه و بانک مرکزی باشد؛ لذا بحث سود (مثلا ۲۴ درصد) عملاً منتفی می‌شود.

ابوالحسنی: مدیریت جریان وجوه در سیستم بانکی، چه در بانک‌های قرض‌الحسنه و چه در بانک‌های غیرقرض‌الحسنه، امری ضروری است. بانک‌ها در پایان هر روز عملیاتی، اعم از قرض‌الحسنه یا غیره، در صورتی که نتوانند وجوه سپرده‌گذاران را بازگردانند، به اضافه‌برداشت روی می‌آورند که مشمول جریمه ۳۴ درصدی می‌گردد.

آذرمهر: آیا مصوبه امروز شورای فقهی شامل عملیات گذشته نیز می‌گردد یا خیر؟

میثمی: این مصوبه از روزی که لازم‌الاجرا می‌شود، قابل رعایت است و عطف به ماسبق نمی‌گردد.

رضایی: پولی که در بانک‌های قرض‌الحسنه سپرده‌گذاری می‌گردد، طبق قواعد فقهی، تملیکی است؛ لذا بانک قرض‌الحسنه مالک قانونی این منابع محسوب می‌شود.

ابوالحسنی: در بازار بین بانکی، بانکِ دارای مازاد منابع، اقدام به سپرده‌گذاری می‌نماید و بانک دارای کسری منابع، سپرده‌پذیری می‌کند. بنابراین، عملیات بازار بین بانکی، تسهیلات نیست.

رضایی: وقتی بنده سپرده‌ای در بانکی قرار می‌دهم، حتی اگر شرط نمایم «این وجوه را صرفاً در قرض‌الحسنه به کار گیرید»، بانک مرکزی مقرر می‌دارد که درصدی از آن را به عنوان ذخیره احتیاطی نزد خود نگهداری نمایم. لذا بانک نمی‌تواند کل منابع را به قرض‌الحسنه اختصاص دهد، بلکه صرفاً بخش مجاز را در چهارچوب قانون به کار می‌گیرد.

ابوالحسنی: لازم است توجه شود هدف از سپرده قانونی اعطای منفعت به بانک مرکزی نیست؛ بلکه طبق قانون، بانک‌ها ملزم‌اند ۱۰ درصد منابع خود را نزد بانک مرکزی نگهداری نمایند تا از ورشکستگی مصون بمانند. بنابراین، بانک قرض‌الحسنه نمی‌تواند ادعا کند که پول مردم را برای قرض‌الحسنه جذب کردم، چرا ۱۰ درصد آن نزد بانک مرکزی است؟ حتی صندوق‌های سرمایه‌گذاری نیز مشمول مقررات مشابهی می‌گردند. این مصلحت‌اندیشی نظارتی و تنظیم‌گری است که در عمده کشورها نیز وجود دارد.

ابراهیمی: بانک قرض‌الحسنه با مشتری در دو رابطه مجزا قرار دارد: اول، جایی که مشتری پول سپرده می‌کند و عقد قرض محقق می‌شود. دوم، جایی که مشتری تسهیلات دریافت می‌کند. آیا در فرم سپرده‌گذاری، شرط صریح یا مبنی علیه

العقد وجود دارد که مقرر نماید «آقای بانک قرض‌الحسنه، این وجه را صرفاً در قرض‌الحسنه به کار گیرید»؟ فکر نمی‌کنم به این صراحت باشد.

رضایی: هنگامی که بانک قرض‌الحسنه تأسیس می‌شود، تبلیغات گسترده‌ای انجام می‌دهد و مردم را دعوت می‌نماید تا وجوه خود را نزد وی سپرده‌گذاری کنند تا به مردم قرض‌الحسنه اعطا نماید. گروهی از مشتریان تمایل به قرض‌الحسنه دارند؛ هر چند هدف اصلی آنها دریافت تسهیلات قرض‌الحسنه نیست.

ابراهیمی: در کنار بحث‌های حقوق خصوصی، حقوق عمومی (صلاحیت‌های حاکمیت) را نیز داریم؛ یعنی حاکمیت شروط و مقرراتی وضع نموده و از باب قاعده فقهی «مقدمه واجب، واجب است»، نمی‌توان ادعا کرد که ۱۰۰ درصد سپرده‌های قرض‌الحسنه باید صرف تسهیلات قرض‌الحسنه گردد. به عنوان مثال بانک قرض‌الحسنه نیاز به ساختمان، نیروی انسانی (با حقوق و مزایا) و سایر هزینه‌های عملیاتی دارد؛ این نیازها عقلاً هم فارغ از مقررات حاکمیتی، ضروری است. لذا نمی‌توان گفت حتما شرط ضمنی یا مبنی علیه العقد وجود دارد.

سعدی: هیچ‌کس ادعا نمی‌کند که ۱۰۰ درصد منابع سپرده‌گذاران مستقیماً به تسهیلات قرض‌الحسنه اختصاص یابد؛ الزامات قانونی و مجوزهای نظارتی را انکار نکرده‌ایم. مسئله بر سر مجوز بردن منابع سپرده قرض‌الحسنه به بازار انتفاعی (بین بانکی با نرخ سود) است. فرمایش جناب آقای دکتر ابوالحسنی را تأیید می‌کنیم عملیات بین بانکی صرفاً میان بانک‌های قرض‌الحسنه یا با بانک مرکزی (با رعایت ملاحظات ایشان) اشکالی ندارد.

میثمی: اگر قرار است ممنوعیتی اعمال گردد، حوزه نظارت بانک مرکزی باید چهارچوب مشخص و اجرایی داشته باشد تا واقعاً جلوی تخلف را بگیرد؛ یعنی شورای فقهی باید مصوبه‌ای صادر نماید که قابلیت اجرا داشته باشد.

حسینی‌پور: در بحث کارمزد قرض‌الحسنه نیز باید روی واقعی بودن این مفهوم و استخراج مزد کار واقعی تاکید کنیم.

رضایی: سوال آن است که چه مقدار از این کارمزدها به خاطر ناکارآمدی بانک، سوء مدیریت یا عدم بهره‌وری است؟ یا اینکه چه مقدار مزد کار واقعی است.

حسینی‌پور: آنچه اکنون مشاهده می‌شود این است که ورود بانک‌های قرض‌الحسنه به بازار بین بانکی، نه به دلیل کمبود نقدینگی، بلکه جهت سپرده‌گذاری منابع آزاد و کسب سود است.

رسولی: بانک‌های قرض‌الحسنه به عنوان اعضای نظام تسویه، به طور طبیعی در برخی روزها با مازاد ذخایر و در برخی دیگر با کسری ذخایر مواجه می‌شوند. در صورت مازاد، این بانک‌ها می‌توانند منابع خود را در بازار بین بانکی یا نزد بانک مرکزی قرار دهند یا در حساب‌های جاری نگهداری کنند.

در شرایط تورم بالا، حفظ سنت قرض‌الحسنه ایجاب می‌کند که بانک‌ها نیروی کار خود را حفظ نمایند؛ زیرا کارکنان در محیط تورمی نیازمند حقوق متناسب با نرخ تورم هستند و بانک‌ها متحمل هزینه‌های عملیاتی رو به رشد می‌شوند. درآمد این بانک‌ها محدود به ۴ درصد کارمزد دریافتی است. پیش از ورود به بازار بین بانکی، بانک‌های قرض‌الحسنه عمدتاً زیان‌ده بودند، چراکه هزینه‌ها با تورم افزایش می‌یافت، اما درآمد ثابت باقی می‌ماند. بنابراین، عضویت در بازار بین بانکی برای تداوم سنت قرض‌الحسنه ضروری است.

عضویت بانک‌های قرض‌الحسنه در بازار بین بانکی، نه تنها سنت قرض‌الحسنه را در کشور حفظ می‌کند، بلکه از رجوع بانک‌های دارای کسری به بانک مرکزی (که منجر به افزایش تورم می‌شود) جلوگیری می‌نماید.

میثمی: ابعاد کارشناسی عملیات بین بانکی در آینده توسط دبیرخانه شورای فقهی پیگیری خواهد شد.

ختم جلسه با ذکر صلوات بر محمد و آل محمد.